

Üsküdar Doğancılar Maksemi – İstanbul

yer almaktadır. Şehir dışındaki ana isâle hatları üzerinde bulunan maksemelere ise maslak veya kubbe ve bazan da şekline göre baca denir. İstanbul'daki maslakların başlıcaları Taksim suyu isâle hattı üzerindeki Hacı Osman Bacası, Ayazağa Van, Derbent ve Maslak kubbeleriyle Mecidiyeköy Maslağı'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevzi Defteri, Âtf Efendi Ktp., nr. 1734 (Kırkçeşme ve Kâğıthane sularının 976 yılında Mimar Sinan tarafından İstanbul'a getirilişiyile ilgili); Sadi Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1945; Kâzım Çeçen, *Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri*, İstanbul 1988; a.mlf., *Üsküdar Suları*, İstanbul 1991; a.mlf., *Taksim ve Hamidiye Suları*, İstanbul 1992; SA, III, 1267-1268, 1287; IV, 1840.

KÂZIM ÇEÇEN

el-MAKSÛD

(المقصود)

Osmanlı medreselerinde okutulan
Arapça sarf kitabı.

Müellifi bilinmemektedir. Birgivi eserin İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu söylüyorsa da (*İm'ânü'l-enzâr*, s. 151) kaynaklarda bu görüşü teyit eden bir kayda rastlanmamıştır. Kitapta önce sarf ilminin önemine işaret edilmiş, daha sonra sülâsî mücerred ve rubâî mücerred fiillerin vezinleriyle rubâî mücerred veznine mülhak altı bab tanıtlmış, ardından sülâsiye mezîd rubâî, humâsî ve sūdâsî fiil kalıpları ile (toplam on dört kalıp) rubâî mücerrede mezîd üç fiil kalıbı ele alınmıştır. "Masdardan türeyen kipler" başlığı altında masdar, masdar çeşitleri ve masdardan türeyen mâzî, muzârî, emir ve nehiy, ism-i fâil ve ism-i mef'ûl kip ve kalıplarının kuruluş ve çekimleri açıklanmıştır. "Sahih fiillerin çekimi" başlığıyla sahif fiillerin mücerred ve mezîd kalıplarının mâzî, muzârî, emir ve nehiy kiplerinin mâlûm ve meçhul şekilleriyle ism-i fâil ve ism-i mef'ûllerinin çekimleri anlatılmıştır. "Notlar" (Fevâid) başlığını taşıyan bölümde geçişsiz (lâzım) bir fiili geçişli (müteddî), geçişli bir fiili geçişsiz yapmanın yolları, hangi fiil kalplarının (bab) geçişlilik veya geçişsizlik bildirdiği, fiil kalplarının ifade ettiği istek, işteşlik (müşâreket) ve dönüşlülük (mutâvaat) gibi diğer anlamlar, isim ve fiillerdeki zâid harfler ve bu harflerden bazılarının bildirdiği mânalarla bir kelimedeki zâid harfleri belirlemenin yolları açıklanmıştır. "İlletli fiillerle sahif fiillerden hemzeli ve muzaaf olanlar" başlıklı bölümde söz konusu fiillerle bunların çekimleri esnasında mey-

8 m. kadar aşağıda olan maksemin Roma devrinden kaldığı ve en köklüsü Mimar Sinan tarafından gerçekleştirilen çeşitli tamirler geçirdiği anlaşılmaktadır. Taksim Maksemi, I. Mahmud tarafından Taksim suyu tesisleriyle beraber 1732 yılında yaptırılmıştır. İsâle hattından Taksim deposuna dolan su bu maksemdeki on lüleden Fındıklı-Topخانه, diğer on lüleden Beyoğlu Galata ve yandaki dört lüleden Kasımpaşa yönüne dağıtılır. Kayıtlara göre bu maksemden dağıtılan suların debisi 41 lüledir (2132 m³/gün). Giriş oluşunun iki tarafında iki kitâbe bulunmakta ve soldakinde Kaptanıderyâ Gazi Hasan Paşa'ya yaptırdığı Kalyoncu Kışlası ve çeşmelere toplam 22 masura (143 m³/gün), sağdakinde Sadrazam Yûsuf Paşa'ya 8 masura (52 m³/gün) su tahsis edildiği yazmaktadır. Taksim isâle hattı üzerinde yakın zamanlara kadar mevcut olan Harbiye Maksemi ise yol açılması dolayısıyla kaldırılmıştır. Anadolu yakasındaki mevcut en önemli maksem Üsküdar Doğancılar'da bulunan ve halk arasında genellikle türbe sanılan Damad İbrâhim Paşa Maksemi'dir. Harap durumdaki yapının üzerinde ta'lik hatla yazılmış Şair Nedîm'in bir kasidesi vardır.

Maksemelerin küçük birer örneği de şehir içerisindeki suyun basıncını ayarlayan su terazilerinin tepesinde bulunur ve bunlar vasıtasıyla aynen maksemde olduğu gibi su ölçülerek çeşitli yerlere dağıtılır. Halen Süleymaniye Çocuk Kütüphanesi'nin duvarı üzerinde bunun tipik bir örneği

dana gelen 'lâl, ibdâl ve idgam gibi değişiklikler ve kuralları açıklanmıştır.

el-Makşûd'a birçok şerh yazılmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1807). Bunlardan Birgivi'nin *İm'ânü'l-enzâr 'ale'l-Makşûd'u* (Bulak 1244; İstanbul 1293), Ömer b. Asker el-Hamevi'nin şerhiyle (*el-Matbaatü'l-meymeniyye*, 1306) müellifi meçhul *el-Maflûb bi-şerhi'l-Makşûd* (*el-Matbaatü'l-Vehbiyye*, 1293; *el-Matbaatü'l-Meymeniyye*, 1310; İstanbul 1324, 1331) ve İsâ (Efendi) es-Sîrevî'nin *Rûhu's-şurûh'u* (bk. bibl.) sayılabilir. Eser Manisalı Ahmed b. Muhammed tarafından Türkçe olarak şerhedilmiştir. Hoca zâde Ahmed kitaba bazı ilâveler yapmış ve bu çalışma *İlâveli Maksûd* adıyla basılarak dönemin okullarında okutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hoca zâde Ahmed, *İlâveli Maksûd*, İstanbul 1312; *el-Maflûb bi-şerhi'l-Makşûd fi't-taşrif* (İsâ es-Sîrevî, *Rûhu's-şurûh ve Birgivi*, *İm'ânü'l-enzâr 'ale'l-Makşûd* ile birlikte), İstanbul 1331; Abdülâtîf b. Muhammed Riyâzîzâde, *Esmâ'ü'l-kütüb* (nşr. Muhammed Altuncî), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Hâncî), s. 307; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1806-1807; Serkis, *Mu'cem*, I, 304; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 287; II, 657.

KENAN DEMİRAYAK

MAKSÜR

(bk. KASR).

MAKSÜR ve MEMDÜD

(المقصود والممدود)

Sonunda
maksür ve memdûd elif bulunan
Arapça kelimelere dair eserlerin
ortak adı.

Arapça'da kelimenin sonunda bulunan ve önu fetha olan elife "maksür elif", bu harf ile biten isim ve sıfatlara da "maksür isimler" adı verilir. Maksür elif ya uzatan elif ya da önu fetha olan ya şeklinde yazılır. Maksür elifin bazan uzun elif, bazan da ya şeklinde yazılması belli kurallara bağlıdır. Kelime sonundaki elif-hemzeye (ء) "memdûd elif", böyle isim ve sıfatlara da "memdûd isimler" denir.

Lugat ve gramer âlimleri ilk devirlerden itibaren maksür ve memdûd isimlerle sıfatların müennes veya müzekker, münzarif veya gayri münzarif olduklarının belirlenmesi, tesniye ve cemi hallerinde eliflerin dönüşüme uğraması yahut aynen kalması üzerinde durmuşlar, bu konular ve elifin az veya çok uzatılmasına göre